

J o h a n

CENTRAAL

v a n

MUSEUM

O o r d

UTRECHT

het Verblif en het Vertrek

Schilderijen geven zelf aan hoe ze bekeken willen worden. Voor me hangt een klein schilderij in drie kleuren rood (schilderij 107.1). Het hangt op ooghoogte, niet te ver van me af (een kleine meter), zodat ik de fijne, regelmatige penseelvoering nog kan onderscheiden en goed kan zien hoe het wisselende licht van de dag ermee speelt. Het schilderij laat zich die lichtveranderingen welgevallen. Het gaat er flexibel mee om, nu eens lichten deze kleurvlakjes op, dan weer die; altijd gebeurt er wel wat, zelden hetzelfde; het schilderij raakt er niet uitgeput van, dat zie je. Je kunt er naar blijven kijken.

Het is onmogelijk om je aandacht te fixeren op één punt, één kleurvlakje. Ogenblikkelijk vragen een paar andere vakjes ook om aandacht en vandaar worden je ogen weer naar andere getrokken. Het schilderij speelt met je blik.

Na een tijdje merk je dat je voortdurend twee manieren van kijken met elkaar afwisselt, niet netjes na elkaar maar in een schijnbaar hoog en onregelmatig tempo; zoiets als wanneer je je bewust wordt van het knippen van je ogen. Telkens als je naar kleurvlakjes kijkt, wordt je oog getrokken naar de witte cirkels met gekleurde kruisen die in het midden van de vlakjes staan. Elk vak heeft zo'n "knoopsgat" (een in de verf uitgespaard rondje, doorboord - maar eigenlijk beschilderd met - een kruis). Onderling wisselen de knoopsgaten in grootte, waardoor je oog telkens een sprongetje moet maken, alsof het per vak opnieuw moet scherpstellen: het beeld zoomt in en uit. Het lukt niet om je blik geconcentreerd te houden op één knoopsgat; voordat je door eentje via het snijpunt van de kruisbalken naar binnen hebt kunnen kruipen, de onbekende ruimte "daarachter" in, heb je je focus alweer verlegd en je aandacht verschoven.

Wat er aan de hand is, is dat het schilderij inspeelt op twee optische sensaties. Je wisselt tussen het kleuren-textuur zien en de ruimtelijke waarneming, het afstand schatten. Er is geen ordening in het schilderij aanwezig die aangeeft, welke manier van kijken, welke zienswijze belangrijker is. Daardoor word je voortdurend door het ene verleid en door het ander afgeleid, en andersom. Je blik blijft in beweging en maakt telkens andere hink-stap-sprongen over het beeldvlak.

Het schilderij laat zich dus niet beetnemen. Blikken zijn net als handen - ze willen vastgrijpen. Ze zijn een voorpost van de hersenen, die willen begrijpen. Maar het is bij dit schilderij alsof je het nooit in je vingers krijgt; steeds is er iets anders dat je aandacht trekt - een kleurglans, een perspectief - , voortdurend glijd je van het een in het ander; je komt er maar niet achter.

Het is niet zo dat het schilderij je te slim af wil zijn. Het heeft niets te verbergen. Zo mag je best de opbouw ontrafelen; ik kan je vertellen dat die consequent systematisch is en absoluut niet ingewikkeld (ik zou het je kunnen beschrijven maar je kunt het zelf zien: begin linksonder en ga naar boven - drie kleuren - drie cirkelgroottes - twee penseelvoeringen - een assenkruis). Dat stelt wel gerust, vind ik: je wordt er tenminste niet ingeluisd. Alleen heeft het *lezen* van het doek niets uit te staan met hoe je het ervaart als je ernaar *kijkt*.

Het schilderij speelt het spel met het licht en je tweesoortige blik eerlijk. Je hoeft de zijkanten niet te bekijken want die zijn onbeschilderd, en op de achterkant staat niks spannends, een veelbetekenende titel ofzo. Verder probeert het niet persé leuk te doen om de lachers op zijn hand te krijgen, hoewel je op den duur door al die twinkende ogen-blikken toch vanzelf begint te schuddebuiken.

Het is een goedgemutst schilderij. Of het Sublieme Nu Hier is of Toen Daar was, laat het ongemoeid; het

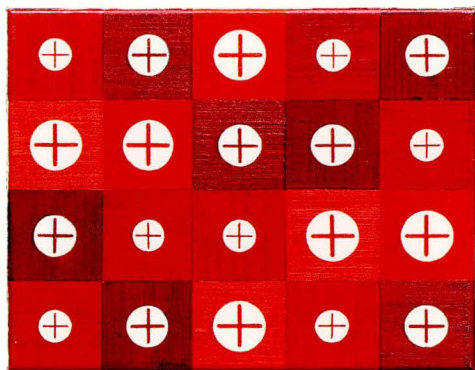
wil niet "eye-catching" zijn en zijn bestaan laten afhangen van die ene enkele oogopslag die alles verslindt. Het schilderij schudt je op vriendelijke wijze los: het trilt je blik los van een vooropgezette zienswijze. Je hersenen krijgen alsmaar signalen van je ogen door die ze niet in een grijpbaar kader kunnen plaatsen. Je wordt dan ook niet op je begripsvermogen aangesproken maar op je sensibiliteit.

Hoe het schilderij op mij werkt, kan ik misschien het beste uitleggen door het te vergelijken met een deur (zoals met alle vergelijkingen moet je hem niet te ver doortrekken want dan gaat hij behoorlijk mank). Het principe van de deur is simpel: je kan hem open of dicht doen. Hij sluit af of opent. In het ene geval bakent hij een ruimte af, die daardoor vastomlijnde begrenzingen krijgt. Zo'n tastbare ruimte roept een gevoel van veilige geborgenheid op, en je zou erin willen *verblijven*. In het andere geval, als de deur open staat, ontvouwt zich een perspectief, een "verte", een andere ruimte waarvan je de dimensies niet kent - misschien is hij wel grenzeloos. Dat is het lonkend perspectief van ongebondenheid en vrijheid, van *vertrekken* uit het vertrouwde, reizen in het onbekende.

Het schilderij werkt net als de deur, maar dan in gelijktijdigheid: het opent en omsluit tegelijk. Je blik dwaalt alsmaar over het beeld zonder dat je het gevoel krijgt te verdwalen. Je voelt je geen moment ontheemd, vervreemd van jezelf: het schilderij steelt je blik niet. Als je gehecht raakt aan het schilderij, dan ligt dat niet aan een detail, maar aan het simpele feit dat je je ogen er niet vanaf kunt houden.

De twee opties zijn zonneklaar: verblijven/vertrekken. Een beslissing tussen beide wordt je niet gevraagd. Ze liggen ook niet in elkaars verlengde; ze zijn met elkaar verweven, het verre vreemde en het nabije vertrouwde. (Misschien is het schilderij wel een schildpad, met zijn huis op z'n rug.)

Ik kan je tenslotte vertellen waarom ik het een goed schilderij vind: omdat het braaf maar ook onaangepast is. (Ik zou, in plaats daarvan, kunnen zeggen dat het schilderij "klassiek" en ook "onklassiek" is, maar dat zijn van die lastige termen die je heel goed moet uitleggen en dan nog: voor je het weet snapt niemand er meer een jota van.) Het is braaf omdat het helemaal wil voldoen aan hoe een schilderij moet zijn. Om te beginnen is het beeldvlak helemaal gevuld, zonder de randen van het doek te overschrijden. Verder is er niets méér te zien dan penseelvoering, vorm en kleur. Geheel zoals het hoort in de schilderkunst, en dat zou dodelijk saai zijn als het schilderij zich niet ook tegen z'n braafheid zou verzetten. Dat gebeurt door de eigenwijze indeling en opbouw van het beeldvlak. Verschillende ritmes zijn doorelkaarheen gevlochten: het doek is horizontaal in vijven en verticaal in vieren gedeeld, er zijn drie kleurvarianties en drie soorten knoospunten, en de penseelvoering kent twee varianten. Vijf-vier-drie-drie-twee (en nog eens twee, van de kruisassen), gecombineerd met een verticale slingervormige afwikkeling, in plaats van een lineair patroon. Dat is ongekend, nog nooit gedaan, moedwillig afwijkend. Al die ritmes en die beweging leveren werkelijk een "kompositie" op, die zich wel laat ontleden maar niet vatten. Het is een autonoom schilderij: het staat op zich zelf. Daarom geeft het ook zoveel. Het is royaal; daar geniet ik van.

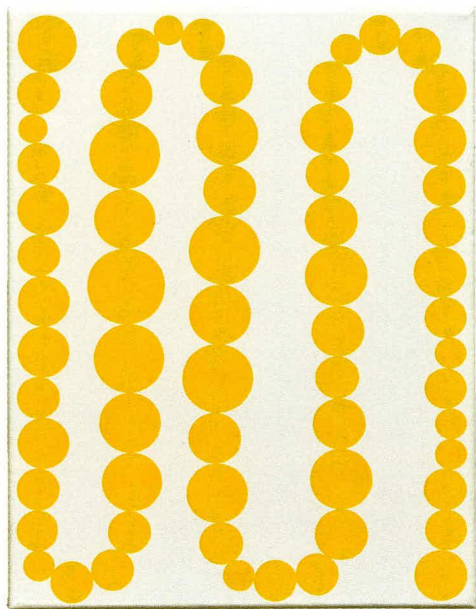
123.10

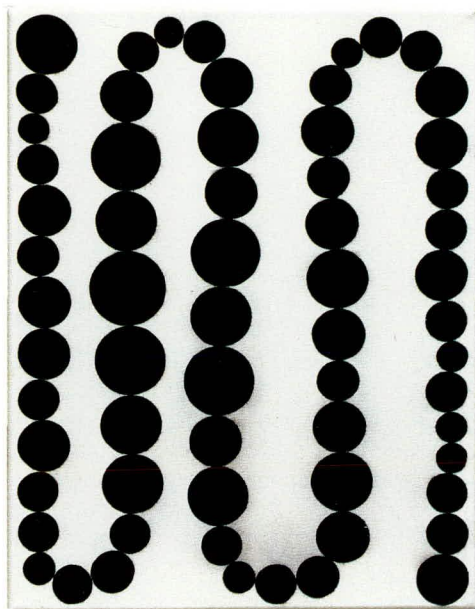
123.3

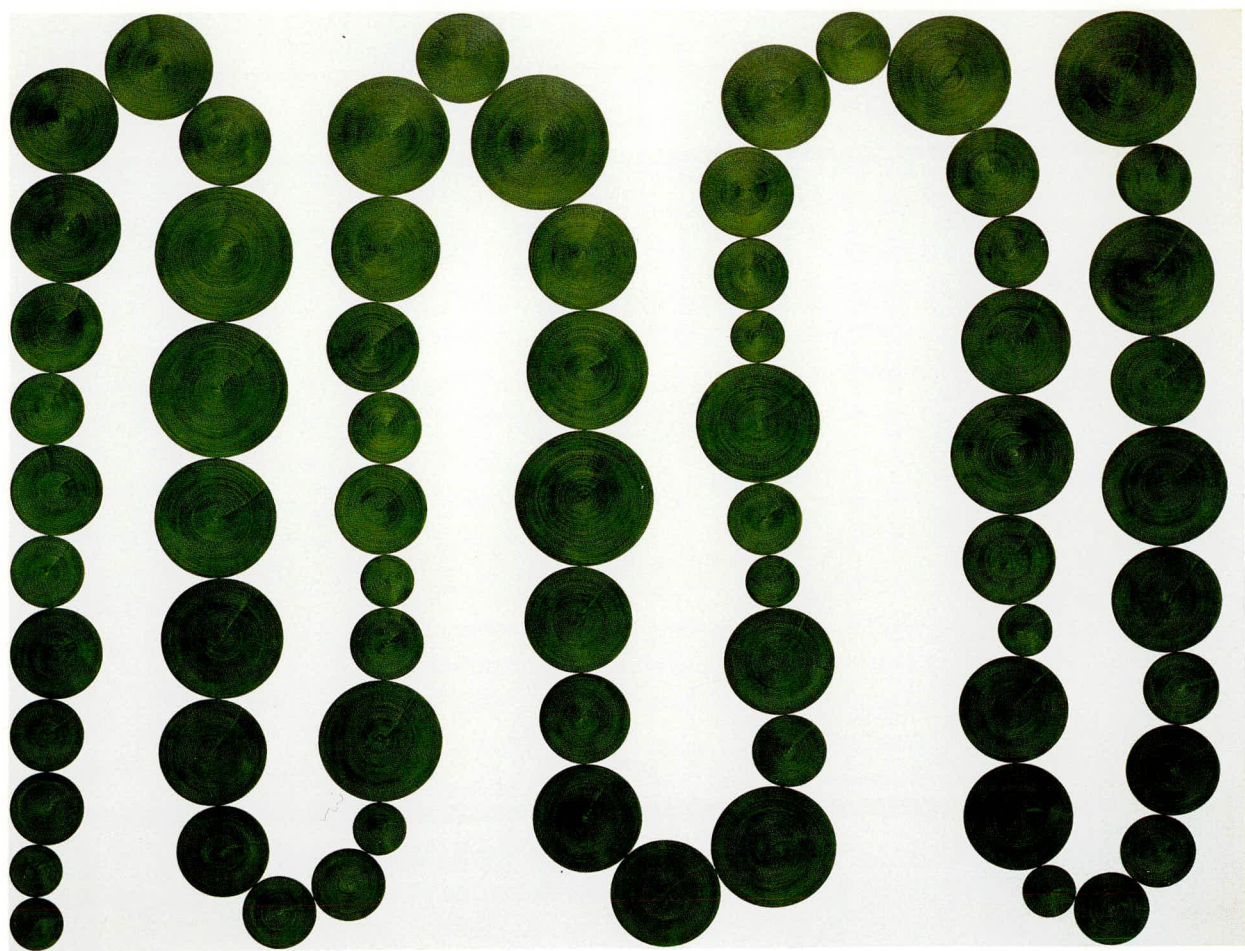
123.9

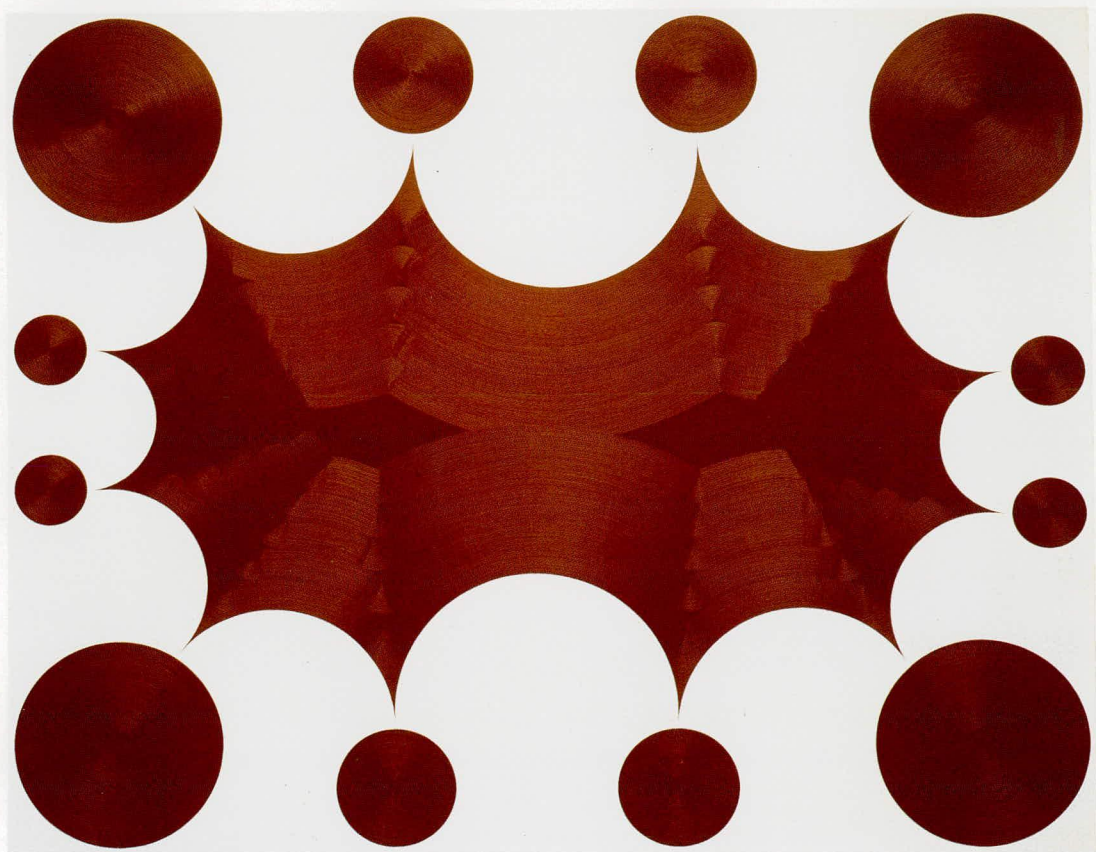
123.7

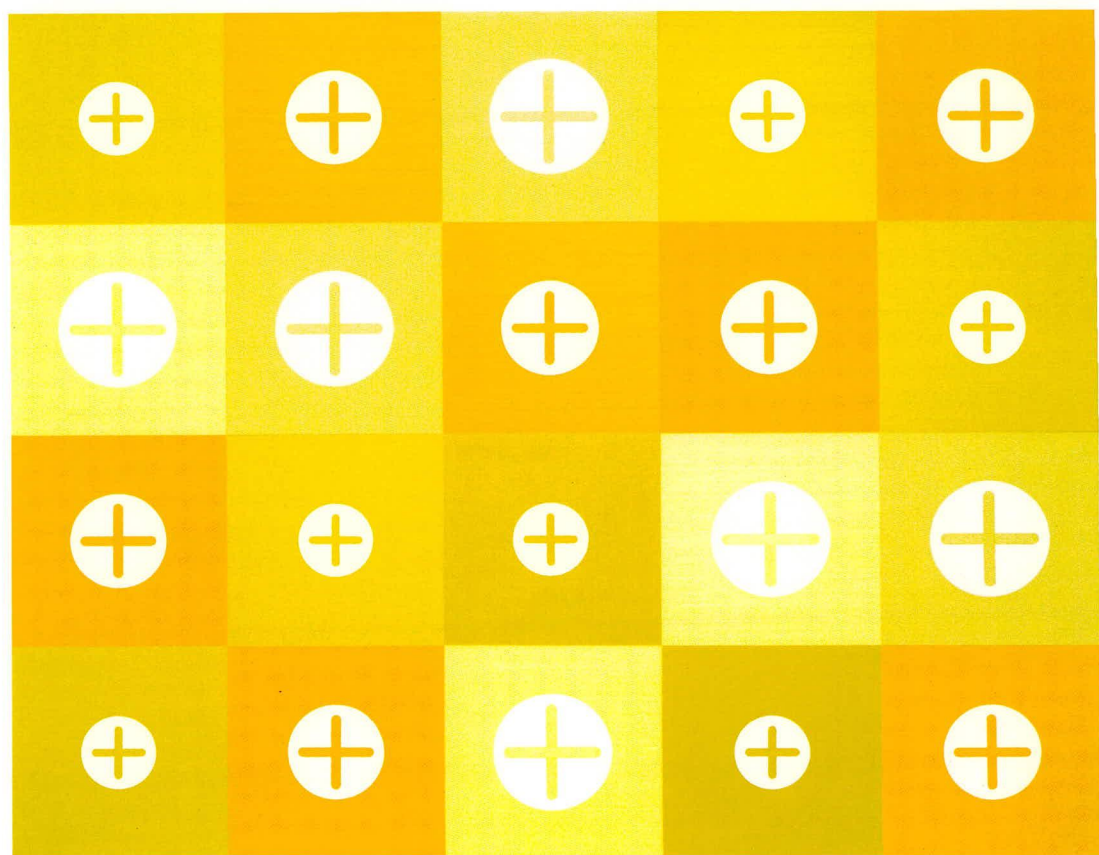
123.5

125.10

107.8

biografie:

Johan van Oord besloot in 1985 zich aan het schilderen te wijden. Zijn werk was sindsdien in diverse musea te zien, waaronder Museum Boymans-van Beuningen, Rotterdam; Stedelijk Museum Amsterdam; Stedelijk Van Abbemuseum, Eindhoven; Musée d'Art Contemporain, Nîmes en het Centraal Museum Utrecht.

titels werken:

107.1, 1994

olieverf op linnen, 24 x 30 cm

123.10, 1995

olieverf op linnen, 120 x 190 cm

123.3, 1994

olieverf op linnen, 24 x 30 cm

123.9, 1995

olieverf op linnen, 40 x 30 cm

123.7, 1995

houtskool op katoen, 40 x 30 cm

123.5, 1994

olieverf op linnen, 180 x 230 cm

125.10, 1995

olieverf op linnen, 160 x 200 cm

107.8, 1995

olieverf op linnen, 160 x 200 cm

125.6, 1995

houtskool op katoen, 24 x 30 cm

colofon:

Deze catalogus verschijnt ter gelegenheid van de tentoonstelling *Johan van Oord* van 2 september tot en met 29 oktober 1995 in het Centraal Museum Utrecht.

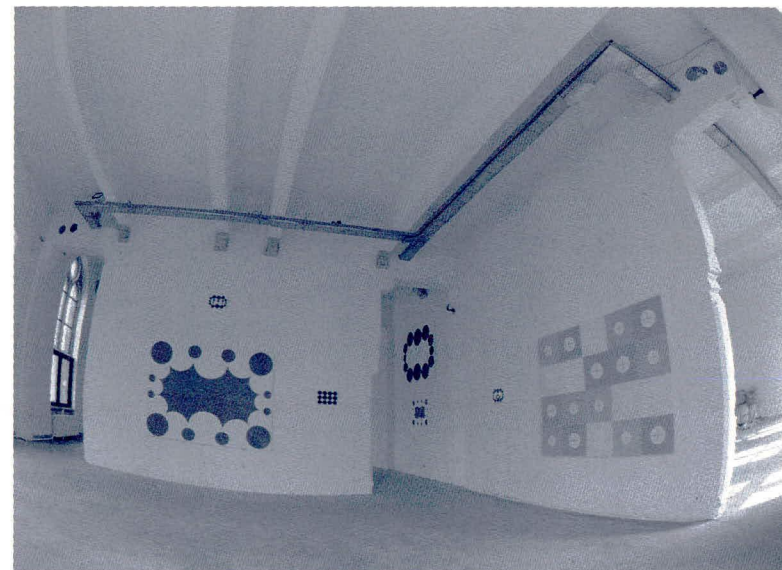
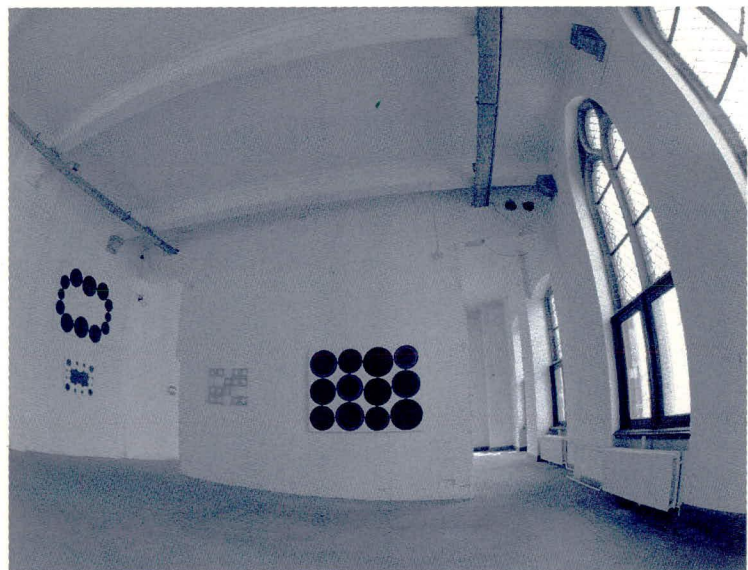
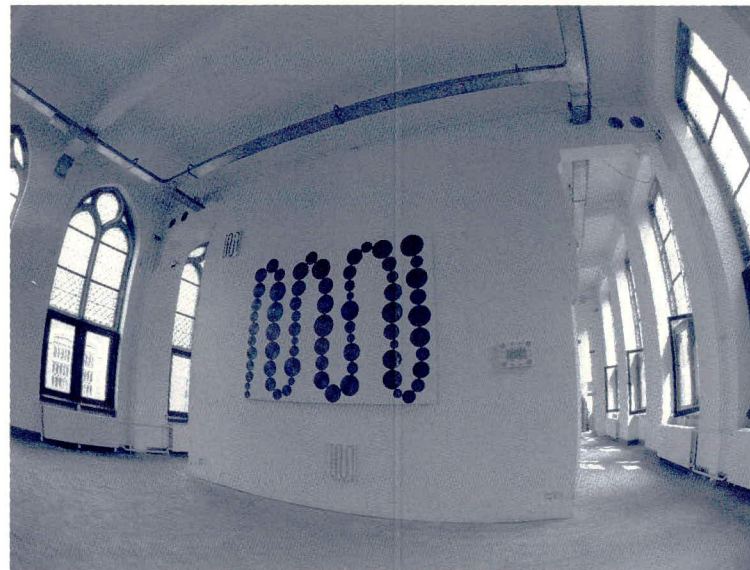
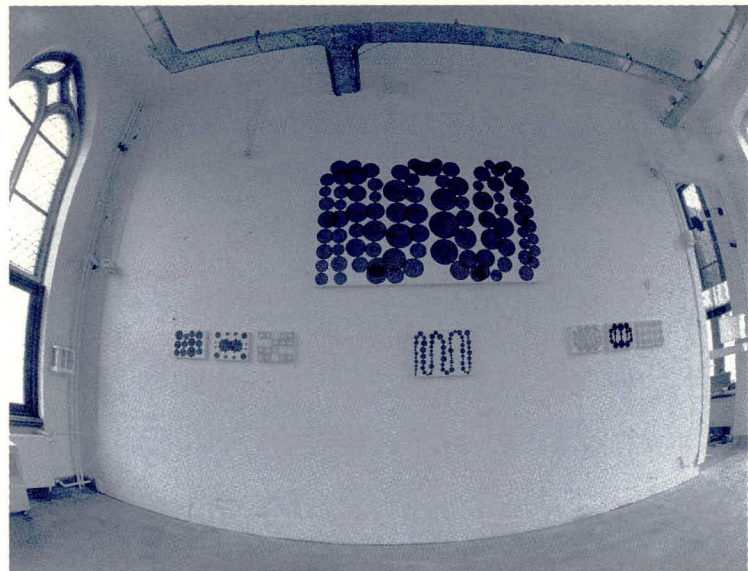
Initiatief: Sjarel Ex, directeur, Marja Bosma, conservator moderne kunst / Coördinatie: Gaudia van Tilburg

Tekst: Marja Bosma / Ontwerp: Dave Mink, Breda / Druk: Lecturis BV, Eindhoven

Fotografie: Pieter VanderMeer, Rotterdam, Gert Jan van Rooij, Amsterdam / © Johan van Oord en de fotografen

© deze uitgave: Centraal Museum Utrecht / ISBN 90-73285-33-x

Met dank aan de kunstenaar en de bruikleengevers.

125.6

